

Kamila Adamczyk

Zagospodarowanie terenu jako czynnik stymulacji zmysłowej osób niepełnosprawnych intelektualnie

---

Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum 8/1, 31-41

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ZAGOSPODAROWANIE TERENU JAKO CZYNNIK STYMULACJI ZMYSŁOWEJ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH INTELEKTUALNIE

Kamila Adamczyk

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

Streszczenie. Problematyka osób niepełnosprawnych jest coraz częściej obecna w momencie podejmowania działań projektowych oraz w dyskusjach społecznych. Architektura krajobrazu, obok innych dziedzin zajmujących się kreowaniem przestrzeni, odgrywa bardzo ważną rolę w integracji społeczeństwa. Celem pracy jest zagospodarowanie terenu otaczającego ośrodek dla osób niepełnosprawnych intelektualnych, tak by stanowił czynnik rekreacyjny, rehabilitacyjny, integracyjny i edukacyjny.

Słowa kluczowe: architektura krajobrazu, zagospodarowanie terenu, integracja, zmysły, bezpieczeństwo

WSTĘP

Ograniczenia, na które napotykają osoby niepełnosprawne, spowodowały powstawanie równoległe funkcjonującego świata. Idee integracji proponują przekraczanie szeroko rozumianych barier między sprawnymi a niepełnosprawnymi [Bendych 1974, Clarke 1969, Hall 1976, Kirejczyk 1957, Klajs i in. 1998, Kruk-Lasocka 1998, Kuryłowicz 1996, Mayer-Bohe 1998, Maas 1998, Witkowski 1993, Zasepa 2003].

Architektura krajobrazu, obok architektury, urbanistyki i wielu innych dziedzin, ma wpływ na kształtowania przestrzeni, decyduje o charakterze miejsca i jego dostępności. Odpowiednio zaprojektowana przestrzeń może stać się elementem integracyjnym, rozwijającym i otwartym na różne możliwości fizyczne i psychiczne użytkowników. Stanowić o podniesieniu jakości życia, być podłożem do działań osób bez względu na ich przynależność do grup społecznych [Bell i in. 2004, Kuryłowicz 1996].

Zagospodarowanie terenu otaczającego ośrodek dla osób niepełnosprawnych intelektualnie wymaga uwzględnienia wielu aspektów. Od tych najbardziej ogólnych dotyczących

potrzeb kontaktu z przyrodą każdego człowieka, poprzez potrzeby osób opóźnionych intelektualnie, z koncentracją na potrzebach podopiecznych wybranej placówki.

Celem pracy jest ukazanie czynników stymulacji zmysłowej możliwych do uzyskania po odpowiednim zagospodarowaniu terenu otaczającego ośrodek dla dorosłych osób niepełnosprawnych intelektualnie. W szczególności uwzględniono walory rekreacyjne oraz rehabilitacyjne terenów zielonych i projektowanych elementów małej architektury.

MATERIAŁ I METODA

Jako materiał badawczy posłużyło otoczenie ośrodka przy ul. Okulickiego we Wrocławiu. Pełni on wraz z otoczeniem następujące funkcje:

- Środowiskowego Domu Samopomocy (ŚDS) typu B – placówki opiekuńczo-wychowawczej, w ramach której prowadzone są pracownie: ceramiczna, kulinarna, plastyczna, stolarska, rehabilitacji ruchowej, rozwijające podstawowe umiejętności podopiecznych,
- Zespołu Mieszkań Chronionych (ZMCh) – przewidziano 25 miejsc pobytu stałego. Ta część obiektu nie jest jeszcze oddana do użytku (trwają prace wykończeniowe).

Ze względu na różnorodną etiologię i poziom niepełnosprawności posłużono się następującym podziałem wystarczającym do podejmowania działań projektowych:

- niepełnosprawność w zakresie ruchowym,
- niepełnosprawność w zakresie pamięci i uwagi,
- niepełnosprawność w sferze mowy,
- niepełnosprawność w sferze percepcji,
- niepełnosprawność w sferze rozwoju społecznego [Kruk-Lasocka 1998].

Zgodnie z głównymi założeniami placówki, w trakcie prowadzonych zajęć, realizowane są cele rehabilitacji społecznej i zawodowej zmierzające do ogólnego rozwoju wszystkich podopiecznych, poprawy sprawności, niezbędnych do prowadzenia samodzielnego i aktywnego życia, na miarę ich indywidualnych możliwości [Rozporządzenie... 2002].

Biorąc pod uwagę specyfikę dwóch równoległe działających funkcji ośrodka, otaczający go teren powinien zaspokoić potrzeby wszystkim podopiecznych zarówno pobytu stałego, jak i dziennego. Założono, że teren powinien stać się kameralnym ogrodem przydomowym oraz rodzajem ogrodu przyszkolnego, gdzie odbywać się mają zajęcia codzienne oraz imprezy okolicznościowe.

Do sporządzenia użytych w pracy rysunków i wizualizacji posłużono się programami Corel Draw oraz SketchUp.

ANALIZY

W celu uzyskania odpowiednich wniosków, potrzebnych do prawidłowego zagospodarowania terenu, przeprowadzono analizy:

Usłonecznienie

Ze względu na intensywne zadrzewienie terenu objętego opracowaniem problemem są przeważające obszary zacienione. Najlepiej oświetlona jest południowa część działki, o niewielkiej szerokości, granicząca z ulicą, wykorzystana na strefę komunikacyjną. Pozostałe części ogrodu, oświetlane są w określonych porach dnia, co wpływa na sposób rozmieszczenia stref aktywności w ogrodzie oraz na dynamikę zjawisk świetlnych, które można zaobserwować (rys. 1).

Rys. 1. Analiza usłonecznienia – lato, ok. godz. 12 (opr. K. Adamczyk)

Fig. 1. Solar analysis – summer, around midday

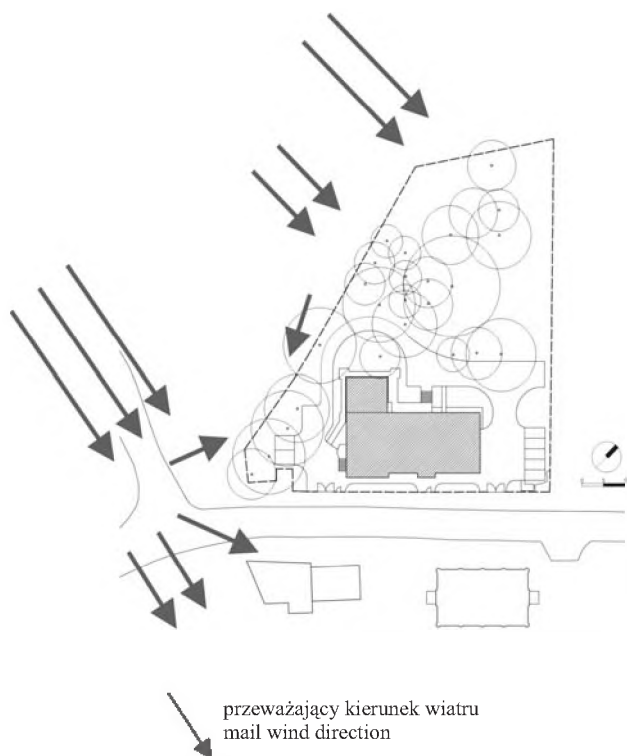
Przewietrzanie

Na projektowanym obszarze przeważa wiatr o kierunku północno-zachodnim i zachodnim [Głowicki 2005]. Dzięki dość zwartemu drzewostanowi oraz wysokiej zabudowie Browaru Zakrzów projektowany ogród jest osłonięty przed niekorzystnymi warunkami wietrznymi, a jednocześnie dobrze przewietrzany (rys. 2).

Komunikacja

Komunikacja kołowa, jak i piesza odbywa się wokół budynku placówki.

Do wejścia głównego od północnej strony prowadzi rampa umożliwiająca osobom niepełnosprawnym ruchowo swobodny dostęp do budynku (rys. 3).

Rys. 2. Analiza przewietrzania (opr. K. Adamczyk)

Fig. 2. Analysis of wind

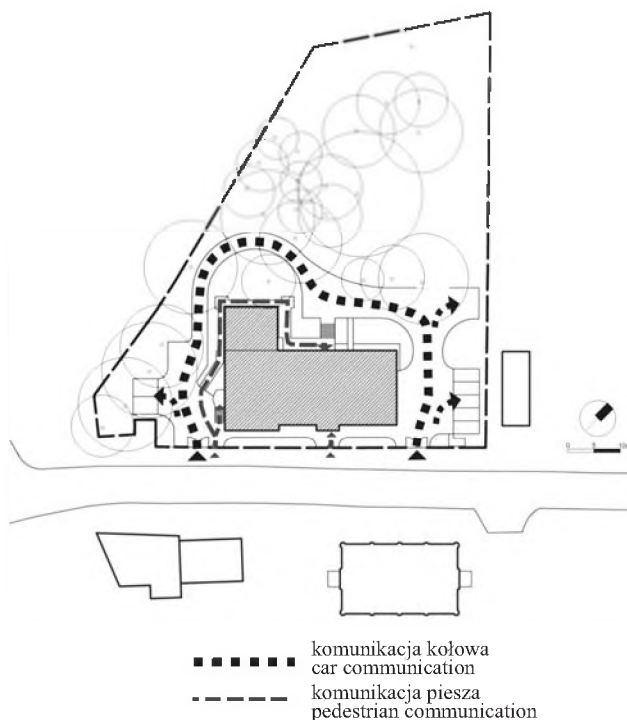
Opis rozwiązań projektowych

Podział na strefy funkcjonalno-przestrzenne. Podstawą do określenia programu funkcjonalno-przestrzennego terenu otaczającego ośrodek jest specyfika placówki i złożone potrzeby podopiecznych. W tym celu postawiono trzy podstawowe funkcje, które ma spełniać teren objęty opracowaniem (nazywany w dalszej części pracy ogrodem):

- ze względu na podopiecznych mieszkających na stałe w ośrodku jest on rodzajem ogrodu przydomowego,
- ze względu na podopiecznych dochodzących jest on rodzajem „ogrodu przyszkolnego”,
- ze względu na placówkę i odbywające się imprezy okolicznościowe ogród ma być rodzajem wizytówki ośrodka, stanowić atrakcyjne miejsce spotkań dla gości i domowników.

W wyniku podziału funkcji terenu wyodrębniono następujące strefy:

- komunikacyjną,
- gospodarczo-użytkową,
- rekreacyjno-użytkową,
- wypoczynkową (w dwóch miejscach),
- rehabilitacyjno-wypoczynkową,
- „wystawową” (rys. 4).

Rys. 3. Analiza komunikacji (opr. K. Adamczyk)

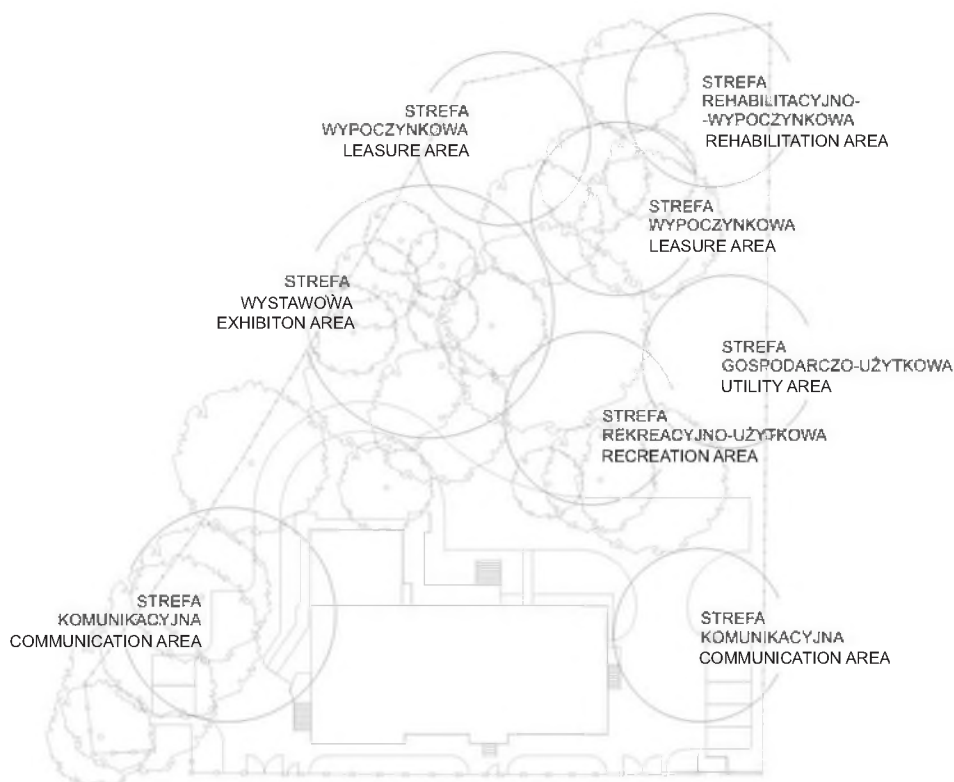
Fig. 3. Analysis of communication

Podział stref aktywności

Funkcje otoczenia placówki rozmieszczono, tak by podopieczni w pełni mogli cieszyć się z walorów ogrodu. Strefy: rekreacyjno-użytkowa, gospodarczo-użytkowa oraz rehabilitacyjno-wypoczynkowa znajdują się we wschodniej części ogrodu. Biorąc pod uwagę zajęcia w ośrodku, obszary te będą użytkowane w przedpołudniowych godzinach dnia. Pozostałe strefy rozmieszczono w środkowej i zachodniej części. Szczególnie istotny wydaje się aspekt nasłonecznienia strefy wypoczynkowej, gdzie znajduje się altana i miejsce na ognisko, a program przewidziany jest na popołudniowy i wieczorny czas użytkowania.

Opis elementów projektowanych

Strefa użytkowa – grządki podniesione i kompostownik. Obiekty małej architektury zaprojektowane w strefie użytkowej ogrodu mają wymiar terapeutyczny. Podopieczni dzięki nim mogą czynnie uczestniczyć w pracach ogrodniczych, co bardzo pozytywnie wpływa na samopoczucie, a dzięki uzyskanym plonom widzą efekty i cel swojej pracy. Część użytkowa ogrodu ma pomagać im w identyfikacji z tym miejscem. Zwłaszcza dla

Rys. 4. Podział na strefy funkcjonalno-przestrzenne (opr. K. Adamczyk)

Fig. 4. Division into functions areas

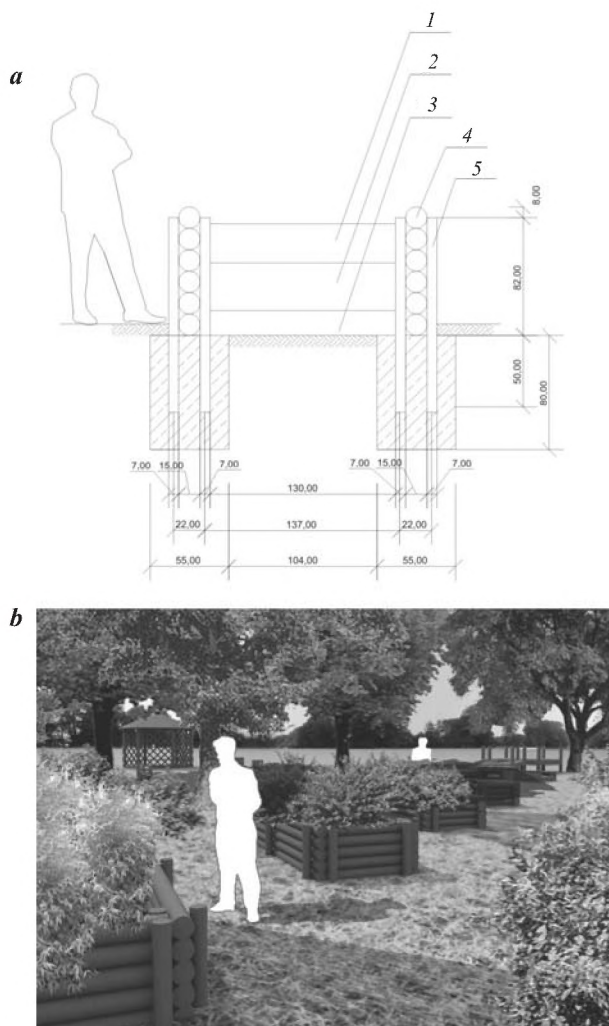
podopiecznych mieszkających na stałe w ośrodku szczególnie ważne jest poczucie bliskości z tym ogrodem, który jest dla nich przydomowym (rys. 5).

Strefa rekreacyjno-użytkowa

Pawilon ogrodowy. Obiekt małej architektury dzięki otwartej formie może spełniać kilka funkcji. Pawilon ogrodowy może służyć jako „sala lekcyjna”. Podczas ciepłych dni daje możliwość przeniesienia z budynku zajęć np. z pracowni plastycznej czy ceramicznej. Zaprojektowana forma umożliwi odbywanie się równolegle dwóch spotkań.

Budynek może pełnić rolę amfiteatru dla przedstawień przygotowanych przez podopiecznych lub zaproszonych gości. Ścianka działowa umożliwi stworzenie mini kulis dla aktorów. Podczas odbywających się spotkań pawilon ma szansę stać się salą wystawową. Ściany pozwalają na zawieszenie prac podopiecznych, a ich ustawienie umożliwia swobodne oglądanie (rys. 6).

Teren przed pawilonem. Jest to wolna przestrzeń porośnięta trawą o powierzchni ok. 180 m², wzmocniona siatką plastikową. Gdy panują korzystne warunki atmosferyczne, umożliwia przeprowadzanie grupowych zajęć ruchowych. Podczas przedstawień przestrzeń ta jest natomiast przeznaczona na widownię.

Rys. 5. Grządki podniesione: *a* – przekrój: 1 – żywna warstwa próchniczna, 2 – gałęzie, konary, 3 – warstwa filtrująca, 4 – drewniane okraglaki $\varnothing$ 150 mm, 5 – stalowa rurka $\varnothing$ 70 mm, *b* – wizualizacja (opr. K. Adamczyk)

Fig. 5. Higher level bed: *a* – section: 1 – layer of humus, 2 – branches, 3 – filtering layer, 4 – wooden beam $\varnothing$ 150 mm, 5 – steel pipe $\varnothing$ 70 mm, *b* – visualization

Strefa wypoczynkowa

Altana i miejsce na ognisko. Typowo wypoczynkowa część ogrodu rozlokowana jest w północno-zachodniej jego części. Podstawowymi jej elementami są altana i miejsce na ognisko dające możliwość spędzania czasu poza godzinami zajęć w ośrodku.

Urządzenia dźwiękotwórcze. Urządzeniami dźwiękotwórczymi nazwano dzwonki, grzechotki czy wszelkie inne instrumenty, które mogą być wykonane w pracowniach ośrodka z takich materiałów, jak pędy bambusa, sznurki, łupiny orzecha kokosowego i elementów ceramiki. Instrumenty wydające pod wpływem wiatru dźwięki, utworzą muzyczny zakątek wpływający na zmysł słuchu i orientacji przestrzennej.

Rys. 6. Pawilon ogrodowy – wizualizacja (opr. K. Adamczyk)

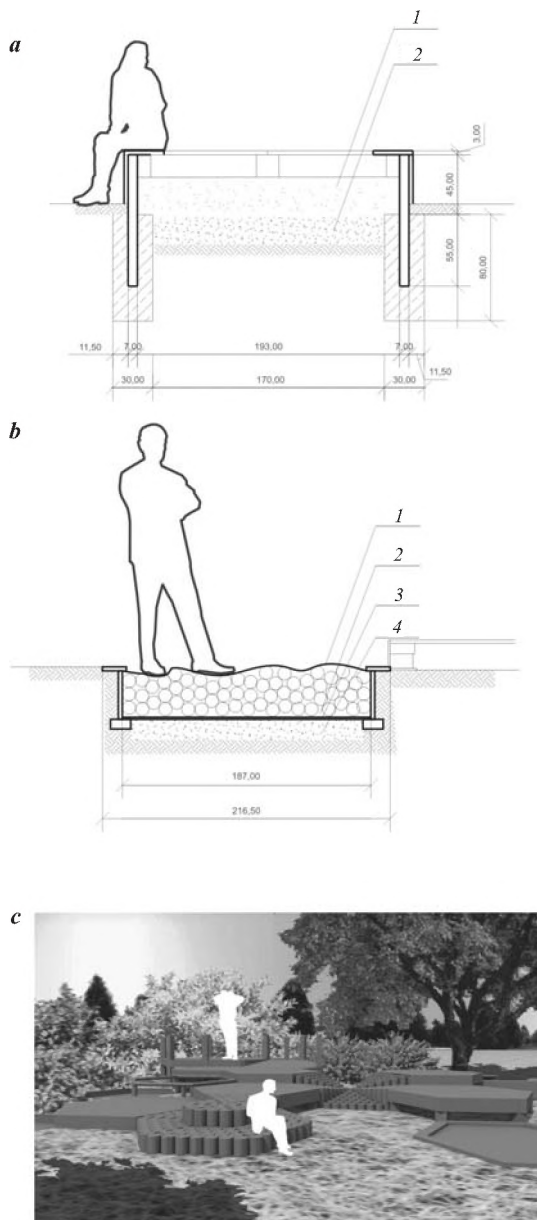
Rys. 6. A garden pavilion – visualization

Plastry. Podstawowym „urządzeniem” tej strefy są drewniane tarasy umieszczone na różnych wysokościach, których forma przypomina kształtem plastry miodu (rys. 7). Kształt ten umożliwi dołączanie kolejnych części, zbudowanych z różnych materiałów dostosowanych do potrzeb ośrodka.

Zaprojektowany układ tarasów-plastrów składa się z następujących części:

- siedmiu komórek o drewnianej powierzchni w podstawowym wymiarze, znajdująca się najwyżej jest dwa razy większa od pozostałych;
- dwóch komórek zbudowanych z drewnianych „bali” o stałej średnicy 16 cm i różnych wysokościach;
- jednej komórki wypełnionej piaskiem;
- jednej komórki „pajęczka”; na obręczy okalającej komórkę rozpięta jest siatka przypominająca hamak;
- jednej komórki wypełnionej plastikowymi piłeczkami o średnicy 10 cm, utrzymywanymi przez swobodnie leżącą siatkę;
- dwóch komórek z roślinnością w środku.

Podstawowym przeznaczeniem tarasów jest pomoc w prowadzeniu zajęć rehabilitacyjnych. Drewniane elementy tworzą dogodne podłoże do ćwiczeń, a ich różna powierzchnia ma usprawniać koordynację ruchową, orientację przestrzenną, uczyć w przyjazny sposób

Rys. 7. Plastry: *a* – przekrój przez piaskownicę: 1 – piasek 30 cm, 2 – żwir 20 cm; *b* – przekrój przez basen z piłeczkami: 1 – metalowa siatka, 2 – piłeczki plastikowe $\varnothing$ 10 cm, 3 – siatka plastikowa, 4 – żwir 20 cm, *c* – wizualizacja (opr. K. Adamczyk)

Fig. 7. Combs: *a* – sandpit section: 1 – sand 30 cm, 2 – gravel 20 cm, *b* – basen with balls section: 1 – metal netting, 2 – plastic balls $\varnothing$ 10 cm, 3 – plastic netting, 4 – gravel 20 cm, *c* – visualization

radzenia sobie z barierami architektonicznymi takimi jak schody. Dzięki zastosowaniu różnych powierzchni i materiałów, strefa wypoczynkowa stymuluje i pobudza zmysły podopiecznych.

Strefa wystawowa

Punkty wystawowe. Głównym założeniem organizacji tej strefy jest rozmieszczenie w równej odległości od siebie (5 m × 5 m) sześciątów na możliwie całej powierzchni ogrodu, oprócz stref komunikacyjnych. Obiekty te przenikają do różnych stref ogrodu, są elementem spajającym i wprowadzają pewien rytm organizacji przestrzeni.

Podstawowym przeznaczeniem sześciątów jest stworzenie powierzchni wystawowej prac podopiecznych. W warsztatach ośrodka powstają prace z różnych materiałów, których wystawianie na siatce ma stymulować zmysł dotyku czy powonienia. Jednocześnie te obiekty stają się pomocne w orientacji przestrzennej, pomagają „oswajać” ogród, dają możliwość podopiecznym osobistego zaangażowania w kreowanie wystawianych obiektów. Siatka może również być bardzo pomocna w przypadku prezentacji prac w szerszym gronie, podczas imprez i spotkań odbywających się w ośrodku.

PODSUMOWANIE

Jednym z najbardziej naturalnych zjawisk, z jakim mamy do czynienia w świecie, jest odmiennosc i różnorodność natury ludzkiej. Obecnie otoczeniu stawia coraz więcej wymagań, wymuszając doskonalenie się, ciągłą specjalizację, rywalizację. Architektura krajobrazu, obok innych dziedzin zajmujących się kreowaniem przestrzeni, odgrywa bardzo ważną rolę w integracji społeczeństwa – dostosowania przestrzeni dla możliwie wszystkich.

Na podstawie zebranych materiałów można stwierdzić, iż zagospodarowanie terenu i aktywizacja podopiecznych w kreowaniu przestrzeni wpływa na następujące zjawiska: organoleptyczny kontakt z przyrodą, uświadamia celowość pracy, identyfikuje z miejscem, umożliwia spotkania plenerowe w ramach arteterapii, poprawia komunikację pacjent – otoczenie, pomaga we współtworzeniu charakteru ogrodu. Przestrzeń staje się miejscem integracji podopiecznych pobytu tymczasowego i stałego, ma wpływ na usprawnianie zmysłów słuchu, dotyku, orientacji przestrzennej, zagospodarowanie terenu pomaga w przezwyciężaniu barier architektonicznych.

Dzięki zastosowanym rozwiązaniom uzyskano czynniki stymulacji zmysłowej. Praca jest na etapie projektu, zatem praktyczne udowodnienie postawionych tez jest jeszcze niemożliwe.

Na podstawie pracy można sformułować dwa stwierdzenia końcowe:

1. Odpowiednie zagospodarowanie terenu i umożliwienie uczestnictwa w tworzeniu ogrodu osobom niepełnosprawnym ma duże znaczenie w stymulacji i usprawnianiu ich zmysłów.

2. Ogród pełni funkcję terapeutyczną i rehabilitacyjną, może być podłożem do działań integracyjnych zarówno między podopiecznymi, jak i zdrowymi gośćmi ośrodka.

PIŚMIENNICTWO

- Bendych E., 1974. Kształtowanie się wyobrażeń przestrzennych u niewidomych. Wybrane zagadnienia z orientacji przestrzennej niewidomych, t. I, PZN Warszawa.
- Bell P.A., Greene Th.C., Fisher J.D., Bum A., 2004. Psychologia Środowiskowa, przeł. Jurkiewicz A., Lewicka M., Skorupka A., Sosnowski T., Suchecki J., GWP Gdańsk.
- Clarke A., Clarke A.D.B., 1969. Upośledzenie umysłowe – nowe poglądy, PWN Warszawa.
- Głowicki B., Otop I., Urban G., Tomczyński K., 2005. Opracowanie ekofizjograficzne dla województwa dolnośląskiego. Klimat Wrocław.
- Hall E. T., 1976. Ukryty wymiar, PIW Warszawa.
- Kirejczyk K., 1957. Głusi, PZWS Warszawa.
- Klajs K., Krzak A., Woźniakowska I., 1998. Samotny jeździec spotyka karawanę – czyli czym jest arteterapia. Carpe Diem, 6.
- Kruk-Lasocka J., 1998. Przystosowanie społeczne dziecka pierwotnie i wtórnie upośledzonego umysłowo. Wyd. UW Wrocław.
- Kuryłowicz E., 1996. Projektowanie uniwersalne. Udostępnienie otoczenia osobom niepełnosprawnym. CEBRON Warszawa.
- Meyer-Bohe W., 1998. Budownictwo dla osób starszych i niepełnosprawnych, przeł.[z niem.] E. Piliszek. Arkady Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie szczegółowych zasad tworzenia, działania i finansowania warsztatów terapii zajęciowej. Warszawa dnia 30.09.2002.
- Maas V.F., 1998. Uczenie się przez zmysły. Wprowadzenie do integracji sensorycznej dla rodziców i specjalistów. Przeł. [z ang.] Grzybowska E., Przyrostki Z., Ślifirska M., WSiP Warszawa.
- Witkowski T., 1993. Rozumieć problemy osób niepełnosprawnych (13 rodzajów niepełnosprawności), MDBO Warszawa.
- Zasępa E., 2003. Rozwój intelektualny dzieci z zespołem Downa, WAPS Warszawa.

A LAND DEVELOPMENT PLAN AS AN INITIATOR OF SENSORY STIMULATION FOR INTELLECTUALLY DISABLED PEOPLE

Abstract. A disabled issue are often taken into consideration in design process and in public discussions. Landscape architecture just like different fields of design plays an important role in the process of public integration. The aim of this work is to create a development plan around a center for intellectually disabled adult people, so the area could be an initiator of recreation, rehabilitation, integration and education.

Key words: landscape architecture, land plan, integration, senses, safety

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 26.03.2009